

Posiziun difficila da rumantsch e talian en l'internet

Era la regenza grischuna crititgescha la mancanza da preschientscha da la trilinguitad grischuna en l'internet

DA JARA URICEK
E FABIANA CALSOLARO / SDA

■ **Las linguas minoritaras dal Grischun – il rumantsch ed il talian – han ina posiziun difficila en l'internet. Schizunt grondas instituziuns chantunalas mainan lur homepages mo en linguatg tudestg.** Dals prest 200 000 abitants dal Grischun sa decleran passa 30 000 sco Rumantschs e passa 25 000 inditgeschan il talian sco lur lingua principala. Il chantun Grischun è tenor constituziun uffizialmain triling.

Online percorschan ins dentant pauc da questa trilinguitad. Ordaifer l'administraziun chantunala daventan il rumantsch ed il talian savens l'unfrenda da mesiras da spargn. Da las grondas interpresas ed organisaziuns parentadas cun il chantun ha sulet la Viafier retica ina pagina d'internet en tut las trais linguas chantunalas. Persuenter èn sias comunicaziuns publicas mo en tudestg. Tar la Banca Chantunala Grischuna èsi gist il cuntrari. Là na datti nagina homepage en rumantsch, persuenter èn las comunicaziuns da pressa adina redigidas en trais linguas. Per pudair s'infurmar en l'internet davart las prestaziuns da l'Ospital chantunale, da la Banca Chantunala Grischuna èn enconuschientschas da la lingua tudestga indispensablas. Er ils Servetschs psichiatricas dal Grischun mainan lur vasta comunicaziun mo per tudestg.

Tar las organisaziuns turisticas da noss chantun vegn infurmà per tudestg ed englais. Ed il concern d'energia Repower cun sia sedia principala en il Puschlav sa preschenta per tudestg e talian, dentant betg per rumantsch.

Aults custs da translaziun

Sco explicaziun per il tralasc dal rumantsch e dal talian allegheschan l'Ospital chantunale e la Banca Chantunala Gri-

Er il minister da cultura dal Grischun Martin Jäger crititgescha ch'il rumantsch ed il talian vegnan savens tralascchads.

FOTO Y. BÜRKL

schuna primarmain ils custs. La preschientaziun da l'Ospital chantunale sin l'internet cumpeggia radund 600 paginas, di il pledader da medias *Dajan Roman*. Plinavant saja la translaziun da terminologia medicinala fitg pretensiusa.

Ina translaziun integrala da rumantsch e talian custassan a l'ospital radund 100 000 francs. Mo las actualisaziun annualas persulas custassan radund 50 000 francs. Per in ospital che stoppia vegnir dirigì tenor principis economics na sa paja quai betg, quai tant pli ch'ils Rumantschs domineschian il tudestg e che blers Talians hajan bunas enconuschientschas dal tudestg, declera il responsabel da pressa da l'ospital. Ils pazients possian bain s'exprimer en lur lingua-mamma, l'ospital disponia numadamain d'avunda dolmetschers.

Tar la Banca Chantunala Grischuna n'era ina translaziun da la pagina d'inter-

net avant 2016 tecnicamain gnanc pussaivla. La homepage n'era «betg cumpatibla per la plurilinguitad». La banca statala promovia dentant la plurilinguitad sur in fond da contribziuns, ha punctuà *Plutarck Chiotopulos* da la partiziun da comunicaziun. L'institut sustegna publicaziuns, arranschaments e projects en lingua rumantscha e taliana. «Per nus para quai d'esser da pli gronda valita che la translaziun da nossa pagina d'internet», ha declerà Chiotopulos. Ils pli impurtants meds da comunicaziun e da las publicaziuns – cunzunt en il e-banking – sajan dentant translatsads.

In tema permanent per las organisaziuns da lingua

La magra preschientscha da las linguas minoritaras en l'internet è in tema permanent per las organisaziuns linguisticas e culturalas. Per la Pro Grigioni Italiano

(PGI), l'organisaziun dals Grischuns italo-fons, è la situaziun «fitg nuncunten-taivla». «Nus na retschavain betg il service public cumplet», di il secretari general *Giuseppe Falbo*. Ils Italo-fons grischuns vegnian marginalisads. Il pli problematic sa mussia quai sin il sector da la sanadad publica.

En quest connex è la PGI schizunt s'adressada al Cussegl d'Europa. «Il Cussegl d'Europa ha recumandà a las autoritads politicas da promover vinavant il talian en l'administraziun ed en il sector public, resguardond cunzunt er il sector da la sanadad publica», raquinta Falbo.

Ils Grischuns italo-fons sajan anc pli dependents da tractament linguistic egal ch'ils Rumantschs, uschia il parsura da la PGI. Entant ch'ils Rumantschs sajan generalmain bilings restia il tudestg vinavant ina lingua estra per ils Talians dal Grischun.

In spievel da la realitad linguistica

E facticamain. Era da vart da la Lia Rumantscha, l'uniun tetgala da las organisaziuns linguisticas da la Rumantschia, vegn la situaziun taxada per main dramatica. Il schef da communicaziun da la LR *Andreas Gabriel* pleda d'ina «malcuntenientscha media cun l'economia privata». Dapli difficultads haja la Lia Rumantscha cun las vischnancas rumantschas e cun las vischnancas bilinguas che communitgeschan mo en tudestg.

En bleras instituziuns na funcziunia quai betg cun pagina d'internet, en il discours direct ed al telefon vegnia il rumantsch dentant applitgà pli savens. Per Gabriel fissi dentant «dal tutfatg sbaglià» sche l'economia privata renunzia dal tutfatg al rumantsch en l'internet cun l'argument che la translaziun da l'entira homepage dettia memia blera lavur e custia memia bler.

«Fin ad in tschert grad da detagl spe-tgassan nus paginas d'internet rumantschas», declera Gabriel. «Interpresas situadas tranter administraziun ed economia, sco per exempel ospitals, duessan ir ordavant cun il bun exempel.»

Empermess meglialement

Tant l'Ospital chantunale sco la Banca Chantunala Grischuna empermettan uss da far remedura. Resguardond il svilup da la digitalisaziun giuditgeschian ins oz auter la muntada d'ina homepage en rumantsch e talian, formulescha la Banca chantunale. En il decurs da l'onn proxim realisescha la BCG ina versiun taliana da sia pagina d'internet.

Era l'Ospital chantunale è londervi da surlavurar sia pagina d'internet actuala che ha gia 10 onns. Parts impurtantas duain vegnir adattadas en il decurs dals proxims dus fin trais onns, resguardond tut las trais linguas chantunalas.